

ΛΥΚΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ
Δημοκρίτου 14, Αθήνα 10673
Τηλ. 010.36.11.042, 010.36.28.978
Fax 010.36.07.355

Λίλυ Αντζακα-Βέη

Τα αρχεία του Λυκείου Ελληνίδων

Το Λύκειο των Ελληνίδων είναι ένα γυναικείο σωματείο που ιδρύθηκε το 1911 κατά τα πρότυπα αντίστοιχων σωματείων της Εσπερίας, που είχαν δημιουργηθεί ως γυναικείοι χώροι συνάντησης και κοινωνικοποίησης ανάλογοι των λεσχών για άνδρες. Το Λύκειο όμως που ίδρυσε στην Αθήνα η Καλλιρρόη Παρρέν είχε πολύ αιχμηρότερους και πολύ πιο εντοπισμένους στόχους – τη βελτίωση της θέσης της Ελληνίδας, τη μεγαλύτερη συμμετοχή της στην εκπαίδευση, την παραγωγή και την κοινωνική δράση, συγχρόνως δε αποσκοπούσε σε μία μεγάλη πολιτιστική αναμόρφωση, όπως θα λέγαμε σήμερα, ασπαζόμενο το αίτημα της ελληνικότητας, όπως αυτό είχε ήδη αρθρωθεί και σε άλλους χώρους των τεχνών και της έκφρασης. Μέρος αυτού του (αισθητικού) αναμορφωτικού προγράμματος αποτελεί και η ενασχόληση με τον νεοελληνικό λαϊκό πολιτισμό, που εκφράστηκε κυρίως με το ενδιαφέρον για τον ελληνικό χορό και τις τοπικές ενδυμασίες.

Το προϊόν εκείνου του εξειδικευμένου ενδιαφέροντος υπήρξαν χορευτικές παραστάσεις, που εξ αρχής στάθηκαν το κύριο μέσον για την προβολή των προγραμματικών ελληνοκεντρικών αισθητικών και πολιτιστικών αντιλήψεων του Λυκείου, δημιουργώντας στην κυριολεξία έναν νέο τύπο θεάματος με δικούς του κανόνες και δικές του θεατρικές συμβάσεις. Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του χορευτικού υλικού αυτών των παραστάσεων έπαιξαν χοροδιδάσκαλοι όπως ο Αργύριος Ανδρεόπουλος και κυρίως ο Χαράλαμπος Σακελλαρίου. Ο τελευταίος δίδαξε για τέσσερεις δεκαετίες όχι μόνον στο Λύκειο των Ελληνίδων, αλλά και στην τότε Γυμναστική Ακαδημία, εφ' όσον οι ελληνικοί χοροί εισήχθησαν από το 1914 στα σχολεία ως αντικείμενο του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής. Το λεγόμενο «σχολικό ρεπερτόριο» ελληνικών χορών είναι ουσιαστικά δημιούργημα του Σακελλαρίου (1).

Μουσικά οι παραστάσεις αυτές στηρίχθηκαν σε «εναρμονίσεις» ελληνικών χορών που ανατέθηκαν σε μουσικούς, που σήμερα τους γνωρίζουμε ως εκπροσώπους της λεγομένης «Εθνικής Σχολής», όπως ο Νίκος Σκαλκώτας, ο Μανώλης Καλομοίρης, ο Κωνσταντίνος Ψάχος και άλλοι, και οι παρτιτούρες αυτών των «εναρμονίσεων» αποτελούν και το παλαιότερο άμεσο, πρωτογενές μουσικό υλικό που έχει εντοπισθεί μέχρι στιγμής (2). Στη συνέχεια το Λύκειο χρησιμοποίησε για μαθήματα και παραστάσεις ποικίλα μουσικά σχήματα (πίανο και μικρές ορχήστρες για εσωτερικό χώρο, στρατιωτικές μπάντες για εξωτερικό χώρο), μέχρι τη στιγμή που εδραιώθηκε μία μόνιμη συνεργασία με «ορχήστρα λαϊκών οργάνων» υπό τον Καρακό (κλαρίνο) και τον Αριστείδη Μόσχο (σαντούρι), με τον Σταύρο Αδριανό (λαούτο) και αργότερα και με τη σύμπραξη του Ιάκωβου Ηλία (βιολί) και Βασίλη Σκαλιώτη (κλαρίνο).

Χορευτικά, μία νέα φάση ξεκινάει για το Λύκειο των Ελληνίδων μετά το θάνατο του Χαράλαμπου Σακελλαρίου, το 1954. Η Ευαγγελία Μίχαλου που τον διαδέχεται είναι μαθήτριά της Πολυξένης Ματέυ και άρα έχει δεχθεί τα διδάγματα της

μουσικοπαιδαγωγικής. Τον ίδιο καιρό, η Ελλάδα γνωρίζει τα χορευτικά συγκροτήματα σοσιαλιστικών χωρών, που προξενούν μεγάλη εντύπωση και οδηγούν στο αίτημα μίας «λαογραφικότερης», αλλά και «θεατρικότερης» παρουσίασης και των ελληνικών χορών. Αυτά τα εναύσματα, που εξ άλλου οδηγούν και στη δημιουργία του άλλου μεγάλου συγκροτήματος ελληνικών χορών, εκείνου της Δόρας Στράτου, οδηγούν και στην αναμόρφωση της χορευτικής ομάδας του Λυκείου, που τώρα έχει πλέον σταθερή σύνθεση, ασκείται συστηματικά με τη συνοδεία «λαϊκής ορχήστρας», και εισάγει και εκτεταμένες χορογραφίες.

Τότε ήταν που η συνείδηση της ανάγκης επαφής με το πρωτογενές υλικό οδήγησε μία ομάδα μελών του Λυκείου στο πεδίο, με λειψές γνώσεις και ασυστηματοποίητα στην αρχή, όλο και πιο οργανωμένα αργότερα.

Θα αναφερθώ σε ορισμένα ονόματα από αυτή την ομάδα, μόνο και μόνο για να καταφανεί το ποιοτικό άλμα που συντελέστηκε έκτοτε. Σε αυτές τις εξορμήσεις συμμετείχαν λοιπόν μεταξύ άλλων

- η αναφερθείσα ήδη Ευαγγελία Μίχαλου, που «συνέγραψε» και χορογράφησε πολλές σουίτες χορών που χορεύονται ακόμα και σήμερα από πολλά συγκροτήματα,
- η Ιωάννα Παπαντωνίου, χορεύτρια τότε της ομάδας, που στη συνέχεια ακολούθησε σπουδές ενδυματολογίας και σήμερα θεωρείται ως η πλέον έμπειρη ενδυματολόγος στον τόπο μας,
- ο Γιάννης Ζέρβας, νεαρός πτυχιούχος της τότε Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής και δάσκαλος χορού, καθηγητής σήμερα της Ψυχολογίας κινητικής συμπεριφοράς του Πανεπιστημίου Αθηνών,
- ο Δευτέρης Δρανδάκης, ο σημερινός καλλιτεχνικός διευθυντής της χορευτικής ομάδας του Λυκείου των Ελληνίδων Αθηνών (και ένας από τους καλλίτερους γνώστες της ζώσας χορευτικής πραγματικότητας της Ελλάδας),
- η Ρένα Λουτζάκη, δασκάλα του χορού τότε, που στη συνέχεια σπούδασε ανθρωπολογία του χορού και διδάσκει σήμερα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Όλα αυτά με τη συμμετοχή του Φοίβου Ανωγειανάκη, που καθοδηγούσε μουσικά και μεθοδολογικά τις κατά καιρούς ομάδες καταγραφών και έθεσε τις βάσεις για τη διαχείριση του συλλεγέντος υλικού. Ο ίδιος στη συνέχεια ήταν υπεύθυνος για τη μουσικολογική επιμέλεια των πρώτων μουσικών εκδόσεων του Λυκείου των Ελληνίδων.

Από αυτήν την εποχή αρχίζει η κατάθεση μουσικού, αλλά και οπτικού υλικού, που στη συνέχεια θα περιγράψω πολύ συνοπτικά. Προκαταβολικά εξηγώ, ότι δυστυχώς δεν υπάρχει ακόμα συνολικός κατάλογος, και μάλιστα καταρτισμένος με στοιχειώδη επιστημονική επάρκεια, ότι το κτίριο του Λυκείου, Δημοκρίτου 14, αυτή τη στιγμή ανακαινίζεται και όλο το υλικό είναι αποθηκευμένο και απρόσιτο, και ότι αμέσως μετά την εγκατάσταση στο νέο κτίριο όλα τα τμήματα θα εργαστούν για την ολοκλήρωση των αρχειακών καταλόγων καθώς και για την σύνταξη ενός εσωτερικού κανονισμού, που θα διέπει τη χρήση του κατατεθειμένου υλικού από τα μέλη του Λυκείου, την επιστημονική κοινότητα και κάθε ενδιαφερόμενο. Ζητώ την κατανόησή σας λοιπόν για τον αποσπασματικό και πρόχειρο χαρακτήρα των όσων θα ακολουθήσουν.

Ακουστικό υλικό

1. Μία εικοσάδα περίπου ταινίες μαγνητοφώνου, που σήμερα δεν μπορούν να παιχτούν και χρρίζουν μεταγραφής, από τη δεκαετία του 1960 και εντεύθεν.

2. Πολλές δεκάδες κασέτες, με ποικίλο μουσικό αλλά και πληροφοριακό υλικό, ευρετηριασμένες μόνον κατά έτος εγγραφής και τόπο. Βιβλία εισαγωγής και εκτενέστερος ευρετηριασμός υπάρχει μόνον για πολύ πρόσφατες έρευνες.
3. Ταινίες με ηχογραφήσεις σε επαγγελματική ταχύτητα 15, από επαγγελματίες ηχολήπτες, με μουσική και τραγούδια ηχογραφημένα μερικά επί τόπου, στο πεδίο, τα περισσότερα όμως σε στούντιο. Μέρος αυτού του υλικού έχει εκδοθεί από τον Λευτέρη Δρανδάκη σε 17 μέχρι στιγμής δίσκους βινυλίου 33 στροφών και σε 8 CD, ενώ υπάρχει ανέκδοτο υλικό 20 περίπου ωρών. Οι μουσικές αυτές εκδόσεις άρχισαν παράλληλα με την αντίστοιχη εκδοτική δραστηριότητα του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος, ο δε μουσικολογικός σχολιασμός τους έχει γίνει, για όλες τις παλιότερες, από τον Φοίβο Ανωγειανάκη.
4. Το δισκογραφικό αρχείο, αποτελούμενο από 260 δίσκους βινυλίου και 450 CDς. Αυτό είναι και το καλύτερα οργανωμένο αρχείο του Λυκείου, με αναλυτική ευρετηρίαση και αποδελτίωση με συστηματική καρτέλα, που διαμορφώθηκε με την καθοδήγηση του Γιώργου Παπαδάκη. Το αρχείο αυτό έχει συσταθεί για να εφοδιάζει με μουσικές τους δασκάλους χορού – να σημειώσουμε ότι πάγια τακτική του Λυκείου είναι να μην χρησιμοποιούνται στα μαθήματά του αδέσποτες και ανώνυμες μουσικές -, εξυπηρετεί όμως κατόπιν εξειδικευμένης αιτήσεώς του και κάθε ενδιαφερόμενο.

Οπτικοακουστικό υλικό

1. Το παλαιότερο κατατεθειμένο οπτικοακουστικό υλικό είναι μία σειρά 80 περίπου ταινιών σε Super 8 με ήχο, του Λευτέρη Δρανδάκη, με υλικό της δεκαετίας του 1970. Και αυτές οι ταινίες δεν μπορούν σήμερα να αναπαραχθούν, γιατί δεν λειτουργούν τα τότε μηχανήματα, μία ευγενική όμως χορηγία των Φίλων του Λυκείου των Ελληνίδων έκανε δυνατή τη μεταγραφή περίπου 40 ταινιών σε βίντεο ψηφιακό, και θα ακολουθήσουν, ελπίζουμε, και τα υπόλοιπα, ώστε το υλικό να καταστεί προσιτό.
2. Από το 1990 και εντεύθεν χρησιμοποιήθηκε ευρέως το βίντεο, και έχουν κατατεθεί πάνω από 100 βιντεοταινίες σε αναλογικό βίντεο, και από το 2000 και εντεύθεν, υπάρχει και σειρά ψηφιακών βιντεοταινιών. Εδώ υπάρχουν ευρετήρια κατά τόπους και κατά χρόνο εγγραφής.

Παρτιτούρες

Εκτός από τις αναφερθείσες παρτιτούρες των Σκαλκώτα και άλλων, που βρίσκονται σήμερα στην ευθύνη του Μουσικού Τμήματος του Λυκείου των Ελληνίδων Αθηνών και των οποίων εκκρεμεί η καταλογογράφηση, θέλω να αναφέρω και μία σειρά παρτιτούρες στις οποίες ο Ιάκωβος Ηλίας, ο μεγαρίτης μουσικός που επί δεκαετίες έπαιζε βιολί στην κομπανία που συνόδευε τα μαθήματα χορού στο Λύκειο της Αθήνας και όχι μόνον, κατέγραψε το τρέχον «λυκειακό» ρεπερτόριο εκείνων των δεκαετιών (1955-80).

Τελειώνοντας, αναφέρω ρητά ότι Λύκειο των Ελληνίδων δεν είναι μόνον το Λύκειο της Αθήνας, αλλά και πάνω από 50 Παραρτήματα σε πόλεις της Ελλάδας και γραφεία στο εξωτερικό. Πολλά από τα Λύκεια της Περιφέρειας διαθέτουν εξαιρετικό μουσικοχορευτικό υλικό, που συνήθως όμως βρίσκεται στα χέρια των δασκάλων που το έχουν συγκεντρώσει, και όχι κατατεθειμένο στο ίδιο το Λύκειο. Το καθεστώς των

Λυκείων δεν είναι ενιαίο, εφ' όσον κάθε ένα έχει δικό του καταστατικό. Θα καταβληθεί προσπάθεια για την καταλογογράφηση και αυτού του υλικού, και με την πρώτη ευκαιρία θα ενημερώσουμε τους συναδέλφους και ενδιαφερομένους.

Παρατηρήσεις

1. Βλ. διάφορα σχετικά άρθρα στο: Λύκειον των Ελληνίδων, *Πρακτικά 5^{ης} Συνάντησης Προέδρων, Εφόρων και Δασκάλων Χορού*, Αθήνα 2000, και λήμμα «Παραδοσιακοί χοροί, Ελλάδα», στην *Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, Τόμος Θέατρο-Κινηματογράφος-Μουσική-Χορός, Εκδοτική Αθηνών.
2. Αυτό το υλικό βρίσκεται στην κατοχή του Μουσικού τμήματος του Λυκείου των Ελληνίδων (έφορος κυρία Μάρω Ματσανιώτη), δεν είναι προσπελάσιμο αυτή τη στιγμή για τεχνικούς λόγους, πρόκειται όμως σύντομα να καταγραφεί.

Παράρτημα

1. Μουσικές εκδόσεις του Λυκείου των Ελληνίδων

Είδος	Κωδικός	Περιγραφή
ΚΑΣΣΕΤΕΣ ΗΧΟΥ	006	Κάλυμνος
	008	Από διάφορα μέρη της Ελλάδος (1)
	009	Από διάφορα μέρη της Ελλάδος (2)
	102	Μέγαρα Αττικής
	108	Αλάτσατα Μικράς Ασίας
	109	Σαλαμίνα
	110	12 Χοροί (Μακεδονία – Κάρπαθος – Ήπειρος – Ανατολική Ρωμυλία)
	117	Ανατολική Ρωμυλία – Δομοκός – Νέο Μοναστήρι
	113–114	Σμύρνη και Ερυθραία Μικράς Ασίας
Δ Ι Σ Κ Ο Ι	LCGW 102	Μέγαρα Αττικής

	LCGW 103	Επισκοπή Νάουσας – Κεντρική Μακεδονία – Βόλακας Δράμας – Ανατολική Μακεδονία
	LCGW 104–105	Πετρούσα Δράμας – Άλωνα Φλώρινας – Κάρπαθος – Κάσος – Κρήτη – Σέρρες – Ξάνθη
	LCGW 106–107	Κάλυμνος
	LCGW 108	Αλάτσατα Μικράς Ασίας
	LCGW 109	Σαλαμίνα
	LCGW 110	12 Χοροί (Μακεδονία – Κάρπαθος – Ήπειρος – Ανατολική Ρωμυλία)
	LCGW 111–112	Γουμένισσα – Κεντρική Μακεδονία
	LCGW 113–114	Σμύρνη και Ερυθραία Μικράς Ασίας
	LCGW 115–116	Ήπειρος
CD (ψηφιακές εκδόσεις)	LCGW 101B	Κύπρος
	LCGW 102	<i>Μέγαρα Αττικής</i>
	LCGW 106–107	Κάλυμνος
	LCGW 108	Αλάτσατα Μικράς Ασίας
	LCGW 110	12 Χοροί (Μακεδονία – Κάρπαθος – Ήπειρος – Ανατολική Ρωμυλία)
	LCGW 113–114	Σμύρνη και Ερυθραία Μικράς Ασίας
	LCGW 117	Ανατολική Ρωμυλία – Δομοκός – Νέο Μοναστήρι
	LCGW 118	Μπούλες, Νάουσα Ημαθίας

2. Αυτοτελείς δημοσιεύσεις του Λυκείου των Ελληνίδων

1. Ελένη Μπόμπου-Πρωτοπαπά, Το Λύκειο των Ελληνίδων, 1911-1991, Αθήνα 1993.
2. Λύκειο των Ελληνίδων, *Α' Πανελλήνια συνάντηση εφόρων και δασκάλων χορού*,
3. Λύκειο των Ελληνίδων, *Β' Πανελλήνια συνάντηση εφόρων και δασκάλων χορού. Πρακτικά*, Αθήνα 1993.
4. Λύκειο των Ελληνίδων, *Γ' Πανελλήνια συνάντηση εφόρων και δασκάλων χορού. Πρακτικά*, Αθήνα 1995.
5. Λύκειο των Ελληνίδων, *Το δημοτικό τραγούδι στη διδασκαλία και στην παράσταση του ελληνικού χορού, Πρακτικά 4^{ης} Συνάντησης Προέδρων, Εφόρων και Δασκάλων χορού*, Αθήνα 1998.
6. Λύκειο των Ελληνίδων, *Πρακτικά 5^{ης} Συνάντησης Προέδρων, Εφόρων και Δασκάλων χορού. Το χορευτικό ρεπερτόριο του Λυκείου*, Αθήνα 2000.
7. Λύκειο των Ελληνίδων, *Σημειώσεις από ένα χορευτικό Σεμινάριο. 1^ο Δωδεκάνησα*, Αθήνα 1998.

8. Ετήσιο ημερολόγιο με ενδυματολογικό υλικό.

3. Μουσικές Εκδόσεις Παραρτημάτων του Λυκείου των Ελληνίδων

Παράρτημα Λυκείου των Ελληνίδων Καλύμνου, *Σκοποί της Καλύμνου*, 2 CD.

Παράρτημα Λυκείου των Ελληνίδων Δράμας, *Σίρις* (σκοποί και ταργούδια της περιοχής Σερρών), 1 CD